

ТРИ ДЕСЯТИЛІТТЯ НА ВАРТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Плотне число «Універсуму» визначило програмні завдання часопису на майбутнє. Так, у першому числі журналу, що побачило світ у грудні 1993 року, редакція задекларувала свій намір творити нове видання на засадах критичного аналізу передусім українського суспільства, неупереджено оцінюючи ситуації в різноманітних сферах його життя, відтак ставлячи перед громадськістю і владою чіткі завдання для усунення недоліків і перешкод на шляху державного будівництва.

Було поставлено непросте, але засадничо важливе завдання: аналіз і пропагування шляхів та методів утвердження пріоритетів Української державності, просвітництво, а не комерціалізація видавничого підприємства, що суперечило б утвердженню ідеалів українства та пропагуванню вітчизняної історії й культури, науки й економіки тощо.

1993 року почалося оформлення теоретичної моделі двомісячника в реальний інформаційний продукт, цікавий не лише Україні, але й світові. Аналіз першого числа двомісячника, крім його уже сформульованої державницької позиції, засвідчує універсалізм часопису в сенсі розмаїття порушуваних тем, а також у розумінні і пропагуванні універсальності як засади світобудови.

«Слово редакційне» з промовистою назвою «Під знаком Універсуму» стало початком подальшого втілення проекту. У цій статті було розставлено акценти, задекларовано завдання і принципи, чітко окреслено мету модерного видання.

Цитуємо: «Відсутність повнокровного комунікаційного процесу обертається несвободою, приреченістю на ізоляцію, замкненістю, обмеженістю, ксенофобією, комплексом меншовартості. За такого стану речей не може реалізуватися жага самопізнання людності в найповніших її проявах у контексті відповідного часу, цивілізації, загальносвітової культури. <...> Процес становлення громадянського суспільства в нашій країні вимагає створення на демократичних засадах ефективно функціонуючої системи засобів масової інформації, в якій, сподіваємося, знайде своє місце і всеукраїнський журнал «Універсум» з його наміром консолідувати зусилля інтелігенції і стимулювати мислення читачів не як провінціалів, а як членів, принаймні, європейського співтовариства. <...>

Універсальність як засада світобудови й одночасно світосприймання та світопізнання всіма формами науково-дослідницької діяльності (від абстрактно-логічного мислення до мистецького образотворення) є провідною зорею загальних концептуальних завдань, що їх ставить перед собою журнал «Універсум». Під його знаком трилітній символ безмежності, гармонійності, парадоксальності, інваріантності, досконалості – до читача йтимуть публікації про результати нових досягнень найрізноманітніших галузей людських знань: економіки й екології, історії й культури, футурології й хімії, філософії й медицини і, звичайно, літератури; до розмов залучатимуться знані зарубіжні

та вітчизняні фахівці, визначні політичні й державні діячі, здатні мислити врівень із світовими <...> Сучасна культурологічна думка, для якої універсальність є іманентною, стає дедалі продуктивнішою, оскільки піднімається над роздрібненою частковістю фактажу і робиться більш антиномічною, органічно поєднуючи суперечності, які раніш визнавали за несумісні. Сподіваємося, що «Універсум» перетвориться на трибуну вільної, розкутої думки, покликаної сприяти вирішенню багатьох загальнолюдських проблем, думки, яка самим своїм існуванням свідчить, що Україна без почуття меншовартості вливається у річище сучасної цивілізації, що і українська культура є суб'єктом і об'єктом загальносвітового комунікаційного процесу, в якому наша роль не менша, ніж інших учасників комунікації.

Універсальність знань і уявлень про світ залежить від здатності ці знання сприймати, від нашої спроможності перетворити результат розумової праці на інструмент комунікації, діалогу та обміну досвідом. Саме інтелектуали покликани насамперед дбати про майбутнє, імпліцитно присутні в теперішньому, їх головна турбота – розуміти кризи сучасності і чітко їх визначати, допомагаючи інституціям громадянського суспільства виробити ефективну систему заходів, котрі сприятимуть цивілізованому входженню України в XXI століття».

Сутолосно цій сміливій декларації прозвучала наступна стаття Володимира Кузьменка і Олега Романчука «Право на прогноз». В ній автори змалювали кризу, в якій опинилося людство як система – кризу внутрішньої й зовнішньої несумісності. Автори вважають, що людство ще може запобігти різноманітним катастрофам (екологічним, внутрішньополітичної організації держав), «якщо у нього вистачить сил відмовитись від застарілої форми державного устрою і перейти до іншої форми організації, що виключає насильство».

Знаний фізик-теоретик, академік НАН України, політик, громадський діяч Ігор Юхновський, чие фото було на обкладинці часопису, у статті «Термодинаміка і стійкість політичної системи» переконливо демонструє, як результати досліджень у царині теоретичної фізики можна застосувати для пояснення закономірностей розвитку людства, для прогнозування шляхів поступу цивілізації. Наочним підтвердженням міркувань ученого став розпад СРСР як штучно ізольованої системи.

У програмовій статті «Українська ідея, або Імператив особистості» О. Романчук звертає увагу на завдання, які постали перед Українською державою після проголошення незалежності, акцентує на кончній потребі їх найскорішого вирішення. Погоджуючись з думкою Збігнева Бжезінського, який наголошував, що для побудови України українцям бракує терпіння й жертовності, що не стільки зовнішні сили загрожують існуванню української державності, скільки внутрішні негаразди, автор, зокрема, звертає увагу на те, що відсутність національної консолідації може призвести до втрати держави.

У цьому ж числі «Універсуму» пролунали тривожні думки Юрія Покальчука, відомого письменника, перекладача, мандрівника, кандидата філологічних наук, який у статті «Реальність загрози» умотивовано (його думки й сьогодні не втратили актуальності) звертає увагу на численні небезпеки, що постали перед Україною після проголошення незалежності: «Західна преса ігнорує події і розвиток життя, наприклад, в Україні, вже не кажучи про інші нові пострадянські держави, зосереджуючи усю увагу на російській метрополії, і, за давньою звичкою, установленою міжімперською традицією, починає підігрувати Росії у її намаганні встановити за будь-яку ціну втрачене панування над колишніми колоніями – нині незалежними державами. У Європі відверто запрацював ялтинський синдром,

тобто той розподіл Європи і світу на сфери впливу, який було ганебно вирішено усталити на повосній Ялтинській конференції. Робиться це незласно, але послідовно. Економічна блокада України з боку Росії практично ігнорується. І тільки через голосну і справді зарозливу політичну нестабільність у Росії Захід усе ще утримується від прямої підтримки реваншистських настроїв російських імперіалістів. Утримавши за собою усі інфраструктури, Росія має в руках величезні можливості для поширення інформації, її вигідної, і за мовчазної згоди західних держав провадить широку антиукраїнську кампанію, стримуючи численних західних підприємців і ділових людей від зацікавлення Україною та її економічним потенціалом. <...> Сьогодні було б очевидним (при бажанні це дуже просто побачити), що саме незалежність Української держави і є для Заходу гарантією послаблення політичного і військового потенціалу Росії, а відтак – і гарантією миру та безпеки країн Східної Європи, а за нею і Західної. <...> Віддаючи всю увагу Росії, запліваючи очі на ситуацію в Україні, на українсько-російські проблеми, не даючи жодної гарантії збереження кордонів, національної безпеки нової держави, яка за умов демократичного правління могла і мала б стати форпостом західної демократії, Захід руками свого великого капіталу (я не кажу про прогресивну демократичну інтелігенцію) позбавляє можливості створення об'єктивної громадської думки щодо України у своїх країнах, а відтак скеровує своїх політиків і економістів у бік Росії, лишаючи для України й інших колишніх республік СССР зарозу «латиноамериканізації», перетворення у новітні «бананові республіки».

Публікацією публіцистичної статті Віктора Приходька «До повної нації», яка вперше побачила світ 1928 року, редакція журналу тим самим відзначила непроминальну актуальність думок видатного українського громадського і культурного діяча, за фахом правника, міністра юстиції в уряді Директорії, товариша міністра УНР у 1922–1923 рр. Ця стаття у вигляді ґрунтовної передмови вперше була уміщена в перекладеній В. Приходьком і виданій у Львові 1928 року книжці американського промисловця Герберта Кассона «Тайни успіху в інтересах», яку надрукував і «Універсум». Думки Віктора Приходька і нині застерігають українців від необачних кроків у царині економіки і водночас закликають запозвятиливо братися до діла. Цитуємо: «Нам треба не тільки політичної боротьби, але й суспільного будівництва. Політичну боротьбу, в ім'я створення української влади, ми мусимо вести безупинно, негваваючи. Але одночасно із цією боротьбою треба вести суспільно-визвольну роботу, виконувати нашу господарську й культурну програму. <...> Держава – це не є лише право: співати національній гімн і тягати по вулицях свій прапор. Держава – це річ надзвичайно реальна і прозаїчна. Вона вимагає хліба, краму, грошей, м'яса, вояцьких шинель, власної фабрики гармат і набоїв; вона вимагає праці і то продуктивної праці. Вона потребує скажених видатків, але разом із тим рішуче наказує, щоби вони покривалися реальними прибутками. <...> Українська держава потребує своєї інтелігенції, але, ми сказали б, тут справа йде не про кількість, а про якість. Україна, як держава, потребує кількох політиків небуденного розуму та по десятку дійсно видатних адміністраторів, генералів, фінансистів та економістів».

Своєрідне підтвердження думкам В. Приходька знаходимо в інтерв'ю зі Степаном Злупком «Без держави будемо бідні». Доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки України Львівського державного університету імені Івана Франка застерігає: «Серед так званих українських економістів немало відвертих українофобів. <...> Коли я слухав виступ нашого президента Академії наук, то, повірте, мені було соромно за нашу науку – доповідач був повністю запрограмований, зорієнтований на Москву. На його думку, не може існувати Україна без Росії – і край. <...> Насамперед мусимо збудувати Українську державу. Бо без неї будемо бідні».

Історик Ярослав Грицак у статті «Демократія і націоналізм» аргументовано розмірковує про два величезні явища сучасного світу – націоналізм і демократію, які, на думку автора, «мають в Україні ще велике поле для утвердження своїх ідеалів». Від-

так історик робить висновок: «Будуючи європейську мрію, варто буде покладатися на національний момент, а не навпаки. І навіть якщо націоналізм був «поганим», у що я особисто не вірю, – ми маємо використовувати його як політично мобілізуючу силу для побудови демократії за принципом: «Ти мусиш робити добро; якщо не хочеш робити добро з добра, то тобі не залишається нічого іншого, як творити його зі зла»».

Людмила Колодинська, журналістка і перекладачка, цікаво розповідає про другий міжнародний конгрес українців, що проходив у Львові 23–28 серпня 1993 року. У статті під промовистою назвою «Час сподівань і звершень» авторка знайомить читачів з історією Міжнародної асоціації українців, завданнями, які вона поставила перед собою на шляху утвердження української державності.

У цьому ж числі «Універсуму» вміщено текст блискучої промови Івана Драча, голови Української Всесвітньої координаційної ради «Чекаємо покаяння», виголошеної на Міжнародній науковій конференції «Голодомор 1932–1933 років в Україні: причини і наслідки».

Власна кореспондентка «Універсуму» в Парижі Зірка Вітошинська взяла інтерв'ю у французького публіциста й журналіста, колишнього розвідника П'єра де Вільмареста («Викриття французького журналіста»), чий знахідки у світовій політиці ХХ століття спонукають до аналізу, відмінного від усталених мас-медійних стандартів. Так, П'єр де Вільмарест застерігає Україну від всесвітніх груп на зразок американської Ради міжнародних зв'язків (Council on Foreign Relations), які прагнуть усе інтернаціоналізувати, внаслідок чого «повільно і таємно наближається нищення національних і культурних цінностей». Тому французький публіцист радить українській еліті пам'ятати про це, щоб уникати перешкод.

У цьому ж контексті звучить інтерв'ю власного кореспондента «Універсуму» у Варшаві Володимира Прядка з Анджеєм Росінським, польським істориком, публіцистом, письменником з приводу виходу у світ його книжки-дослідження «KGB kontra Demianiuk czyli prowokacja doskonała». В ній розповідається про українця Івана Дем'янюка, громадянина США, якого судять в Ізраїлі – цілком безпідставно, доводить А. Росінський.

«Соціоecологія і політика» – яскравий приклад ґрунтовного соціологічного підходу до аналізу «поширеного міфу про можливість швидкого підвищення добробуту народу після вирішення в Україні головних політичних та економічних проблем». Автор статті – Георгій Бачинський, доктор географічних наук, переконливо стверджує, що «в посткомуністичних країнах соціоecологічна криза зайшла значно глибше, і вплив її на економіку незрівнянно більший», ніж у високорозвинених країнах світу.

В. Кузьменко і О. Романчук аргументовано ведуть мову про культуру і державу. З однойменної статті випливає однозначний висновок: «Врятувати становище в культурі може лише цілковите виведення її з-під влади чиновників».

Доктор біологічних наук Мирон Деркач, який майже 10 років очолював регіональне бюро ЮНЕСКО в Делі, ділиться сформованим в Індії нестандартним поглядом у баченні світу в нетрадиційних взаємодіях науки, культури й освіти, що може придатися Українській державі.

Часопис знайомить читачів з Анатолієм Свідзинським, доктором фізико-математичних наук, професором, знаним культурологом, першим ректором новоутвореного вишу – Волинського державного університету імені Лесі Українки.

На завершення числа в рубриці «Nota bene» вміщено оригінальні поради Гаррі Лорейна «Як розвинути потужну пам'ять».

Після виходу у світ пілотного числа журнал «Універсум» чекав не лише творчий пошук, а й непрості організаційні питання, які потребували чималих зусиль редакції для їх вирішення, щоб журнал вчасно надійшов до читача. І так упродовж чверті століття.

Вікторія О. РОМАНЧУК